

TÜRK ROMANINDA KÖYE AÇILMA ve MEHMED CELÂL'İN ROMANLARI

M Fâtıh ANDI

İlk Türk romanları genellikle şehir hayatının değişik cephelerini konu edinir ve vak'a şehir mekânlarında geçer. Bu şehir ise umûmiyetle İstanbul'dur. Gerçi Ahmed Midhat Efendi'nin *Hasan Mellah* (1874), *Huseyin Fellah* (1875), *Fırkat* (1870), *Paris'te Bir Türk* (1876) ve *Ahmed Metin ve Şîrzâd* (1892)'i, Namık Kemal'in *Cezmi* (1881)'sı, Sâmî Paşazade Sezâî'nin *Serguzeşt* (1889)'ı vs gibi romanlarda İstanbul'un dışına çıkıldığı ve vak'aların zaman zaman Kahire, Cezayir, Kafkasya, İran, Avrupa vs. gibi yerlerde geçtiği de vâkıdır. Fakat böyle romanlar, diğerlerine göre sayıca azdır

Yuzyılın sonuna (hatta Millî Edebiyat devresine) kadar Türk romanının mekânda böyle çoğunlukla İstanbul'a lokalize oluşunun sebepleri, devrin romancılarının birçoğunun İstanbul'da doğmuş, yahut İstanbul'da yetişmiş, hayat tecrübelerini, çevre gorgülerini ve kültürel birikimlerini İstanbul'da edinmiş paytaht aydını olmalarında ve yanısıra, İstanbul'un büyük ve roman nev'ninin içinde bulunduğu ve istediği Batılı hayat unsurlarına imparatorluğun diğer şehirlerine nisbetle kısmen daha açık bir şehir olarak, "romanesk" bir hayatı ve âdâb-ı muâşeretini onlara daha kolay sunabilmesinde aranabilir.

Bununla birlikte, edebiyatımızın bu romanla tanışma devresinin telif roman kadrosu içinde, sayıları çok az da olsa Anadolu'ya, köye, koy tabiatına ve koylunun hayatına, şehir hayatından kır hayatına, tabiatın kucığına açılmayı deneyen örnekler de goze çarpar.

Gerçi romandaki bu ilk örneklerden önce de, mesela geleneksel temâşâ sanatlarımızda, halk hikâyelerimizde Kastamonulu, Bolulu, Kayserili, Laz, zeybek vs. tipleri vardır ve bunlar kendi mahallî şîveleri, kıyafetleri ve özellikleri ile gorulurler, fakat bu gorundükleri mekân ya yine İstanbul'dur, İstanbul'un ev veya sokak hayatıdır veyahut da yer aldıkları oyun yahut hikâye içerisinde bize romandaki gibi hususî bir bakış açısı ve başlı başına bir olgu olarak Anadolu'yu, Anadolu koylusunu ve coğrafyasını detayıyla ve canlı bir surette getirmezler. Hatta bu tiplere, aynı şekilde, geleneksel edebiyatımızın bir uzantısı olarak,

Şinasi'nin *Şair Evlenmesi*'nde (Atak Eşe, Batak Köse) yahut Ahmed Midhat Efendi'nin *Felâton Bey'le Râkım Efendi*'sinde (Kastamonulu uşak Mehmed) olduğu gibi tiyatro oyunu ve romanlarda da rastlayabiliriz¹.

A. H. Tanpınar, ekseriya aşırı romantik kahramanların yaşadığı hissî mâceraları anlatan Tanzimat sonrası romanları için, hatta piyes ve şiirleri için "Bu devir edebiyatımız birkaç yabancı kitabın etrafında döner: *Telemaque, Atala, Paul et Virginie, Graziella, La Dame aux Camelias* ve *Sefiller*. Bunlar falan veya filan esere değil, sanatkârın şahsiyetine tesir eden eserlerdir"² der. Bunlara *Robinson Crusoe*'yu ve *Emile*'i de eklemek mümkündür.

Bu eserlerden bir kısmı, meselâ *Atala, Paul et Virginie, Graziella, Robinson Crusoe* ve *Emile* gibileri, aynı zamanda romanımıza pastoral nev'inin girişini de hazırlayan eserler arasındadır³ ve bunlar hemen hemen bütün Tanzimat aydınlarının okuduğu ortak eserlerdendir.

Bu gibi romanlardaki geniş ufuklu pastoral manzaralar, kır hayatı, şehrin ve teknolojinin baskısından tabiatın kucağına kaçıp, köylüler gibi gamsız kasavetsiz yaşayan âşıklar, tabiatın saflığı ve sükûneti içerisinde kendi başına var olmaya çalışan kahramanlar, XIX. yüzyıl Batı medeniyetinin giderek insanı ve "insânî olan"ı tahakkümü altına alan, buhar ve elektrik gücüne dayalı hızlı teknolojik gelişmenin doğurduğu problemlerden adeta bir kaçış, bir uzaklaşış özleminin de ifadesiydi. Bu tepkinin yahut kaçışın en belirgin tezahürlerini Tanzimat nesli bilhassa J. J. Rousseau'nun eserlerinde tanıdı⁴.

Bu yüzdendir ki, Yenileşme Devri Türk Edebiyatı'nda tabiatı, ona felsefî anlamlar yükleyerek, ilk defa canlı ve hissî bir varlık, insanda bir takım güzel ve derin duyguların, fikirlerin doğduğu, geliştiği bir çevre şeklinde ele alan Abdülhak Hâmîd'in *Sahrâ* (1296/1879)'sından bahseden edebiyat tarihçileri, ondaki bu yöneliş Rousseau'nun "Tabiat güzel, medeniyet çirkindir. Kırdaki yaşayanlar mesut, şehirde yaşayanlar ise bedbahttır" cümleleriyle özetlenebilecek tezine bağlarlar ve Hâmîd'in bu manzum eserinin kendisinden sonra yazılan köy romanlarına, kır hayatını işleyen hikâyelere tesiri üzerinde dururlar⁵.

¹ Bu konuda bk. O. Okay, "Türk Romanına Koy Mevzuunun Girişinde Unutulan Bir İsim Ahmed Midhat Efendi", *1. Millî Türkoloji Kongresi (6-9 Şubat 1978)-Tebliğler*, İstanbul 1980, s. 170. *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul 1990, s. 111

² A. H. Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1976, s. 525

³ O. Okay, *a.e.*, s. 111

⁴ Basılmamış da olsalar Ziya Paşa'nın *Emile* tercemesi ve Nâmık Kemâl'in *La Contrat Sociale* (*Şerâit-ı İctimâiyye* adıyla) tercemesi mâlûmdur. Kır hayatının ve tabiatın şehir hayatına tercih edilışı temayulunun Batı'daki kaynakları ve edebiyatımıza akisleri için bk. O. Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*, Ankara 1975, s. 38-41

⁵ Bu konuda bk. M. Kaplan, "Tabiat Karşısında Abdülhak Hâmîd", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, İstanbul 1976, s. 314-353

Sahrâ'da Hâmid, sahra (kır) hayatı ile belde (şehir) hayatını, bedevîlik (koyluluk) ile beledîlik (şehirlilik)'i, tabîlik ve yapmacıklık, saadet ve sıkıntı açılardan ele alır ve kitabının "Hoş-nişînân" başlıklı kısmında "beyâbân"larda, "sahrâ"larda yaşayan "bedevî"lerin mutlu hayatlarını, meşgalelerini, aşklarını, inançlarını; "Belde-gûzîn" kısmında ise şehirlinin sıkıntılı yaşayışını, aşk ve eğlence hayatındaki tatsızlığı anlatır⁶.

Yukarıda bahsedilen eserlerden ve *Sahrâ*'dan gelen bu tabiata romantik yaklaşış ve kır özlemini işleyen şiirler arasında Recâizâde Ekrem'in *Nağme-i Seher* ve *Zemzeme*'sini, Muallim Naci'nın "Köylü Kızların Şarkısı"nı da önemli ve başarılı örnekler olarak anabiliriz⁷.

Roman ve hikâyemizde de aynı yıllarda bu konunun ilk örnekleri kendisini göstermeye başlar. Bu köye ve koylu hayatına açılışın ilk örneği olarak Nâbizâde'nin *Karabîbik*'i gösterilegelmiştir. Ancak, son zamanlarda bu konuda yapılan bir takım araştırmalar *Karabîbik*'ten önce de bu konunun bazı roman ve hikâyelerimizde yer aldığını ortaya koymuştur.

Bunların başında Ahmed Midhat Efendi'nin, Akdeniz'in küçük bir adasındaki bir Hristiyan köyünde Ali adlı bir Türk delikanlıyla bir Rum kızının aşkını anlatan *Bir Gerçek Hikâye*⁸ adlı eseri gelir. Fakat burada köy hayatına çok az ve önemsiz bir şekilde yer verilmiştir. Bu açıdan bu hikâye, ilk olmanın ötesinde çok fazla önem taşımaz⁹.

Bir Gerçek Hikâye'yi izleyen ikinci örnek yine Ahmed Midhat Efendi'nindir: *Bahriyarlık*¹⁰. Bu da ilki gibi yazarın *Letâif-i Rivâyât* serisi içinde yayımlanmış bir uzun hikâye yahut romandır. Bu romanda, Galatasaray Sultanisi'nde okuyan Senâi ve Şinası adlı iki arkadaşın Senâi koyden gelmiştir ve okulu bırırdıktan sonra İstanbul'da kalarak, büyük şehrin cazıbesı ve sefahatı içerisinde yiter gıder Buna mukabil şehirlı Şinası ise özlemini duyduğu koy hayatına yönelir ve Senâi'nin köyüne yerleşerek, orada kurduğu bir çiftlikte mutlu ve müreffeh yaşar.

Bu eserin 6. bölümü "Köy Düğünü" başlığını taşır ki, edebiyatımızda bir koy düğünü konu edinen ilk metindir¹¹. Bundan oniki yıl sonra Hüseyin Cahid

O Okay. "Türk Romanına Koy Mevzuunun Girişinde Unutulan Bir İsim Ahmed Midhat Efendi", *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul 1990, s. 111

Z. Kerman, "Samı Paşazade Sezai'de Koy ve Koylu", *Hareket*, nr. 2, Nisan 1979, s. 48

⁶ Sahrâ'nın geniş bir tahlılı için bk. M. Kaplan, a.g.m., s. 320-330

⁷ Bk. O Okay, "Türk Romanına Koy Mevzuunun Girişinde Unutulan Bir İsim Ahmed Midhat Efendi", *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul 1990, s. 111

⁸ *Bir Gerçek Hikâye*, İstanbul 1293/1876, Kırkambar Matb., 120 s.

⁹ Bu eser hk.'da bk. C. Kavcar, "Türk Roman ve Hikâyesinde Koye İlk Açılma", *A U Eğitim Fak. Dergisi*, 1976, s. 1-4, *Edebiyat ve Eğitim*, Ankara 1982, s. 34-42

¹⁰ *Bahriyarlık*, İstanbul 1302/1885, Kırkambar Matb., 194 s.

¹¹ Bk. C. Kavcar, "Türk Roman ve Hikâyesinde Koye İlk Açılma", *A U Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1976, s. 1-4

de, kuvvetle muhtemeldir ki bu hikâyeyi okuyarak ve etkilenerek "Koy Duğunu" adlı bir hikâyeye kaleme alacaktır¹²

Bahtiyarlık'a koy açısından ilk defa dikkatini çeken Prof. Dr. Orhan Okay, romanımızın "Türk koyune, Anadolu'ya ilk açılışının romantik bir yoldan da olsa Ahmed Midhat Efendi'nin *Bahtiyarlık* romanıyla başlamış olduğunu hatırlatır ve ekler: "Edebiyatta realist hareketin romantizmden geçerek hedefine ulaştığını düşünürsek, Ahmed Midhat Efendi'nin, birçok hususta olduğu gibi, bu mevzudaki öncülüğü de belirecektir. Nitekim *Bahtiyarlık*'tan beş sene sonra koy romanının realist meyvası, Nâbizâde Nâzım'ın *Karabibik* hikâyesıyla yeşermeye başlayacaktır"¹³.

Gerçekten de bir Anadolu koyüne realist bir gözle yaklaşan ve koyu, problemleri ile, insanları ile, hattâ o insanların şive taklitleri ile veren ve bu özellikleriyle daha sonraki koy romanlarına adeta zemin ve örnek hazırlama fonksiyonunu üstlenen roman *Karabibik*'tir¹⁴.

Ancak *Karabibik*'e gelene kadar Türk romanını köye hazırlayan örnekler yukarıda zikredilen iki eserle sınırlı değildir. Prof. Dr. Zeynep Kerman bunların arasına, *Karabibik*'ten bir yıl evvel yayımlanan *Sergüzeşt*'i¹⁵ de eklemek gerektiğini belirtir¹⁶. Her ne kadar *Sergüzeşt*'te koye ve köylü hayatına dikkat, roman kahramanı Celâl Bey'in, maşûkası cariye Dılber'in kendinden habersiz satılması üzerine duyduğu derin meyûsiyet günlerinde rastladığı bir koyunun saadetini ve gâilesizliğini adeta kıskanması epizoduyla sınırlı kısa bir temastan ibaret de olsa, şehirli ve zengin Celâl Bey'i köylüye imrendirmesi noktasından mühimdir. Prof. Kerman bu motifi Abdülhak Hâmîd'e bağlar.

Sâmî Paşazâde Sezar'ın koye yönelen dikkatini *Sergüzeşt*'ten sonra 1896'da neşrettiği "Koyde İki Gece" başlıklı hatıra-sohbet yazısında¹⁷ ve bir yıl sonra yayımladığı "Anneciğim" hikâyesinde¹⁸ de sürer¹⁹.

Donemin romanları içinde koy hayatına yer veren bir başka eser de *Karabibik*'le aynı yıl yayımlanmış olan *Turfanda mı, Yoksa Turfa mı?* romanıdır²⁰. Mizancı Mehmed Murad romanının 11. bölümünde kahramanı

¹² O F Huyuguzel, *H Cahit Yalçın'ın Havatı ve Edebî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, İzmir 1984, s. 103

¹³ O Okay, "Türk Romanına Koy Mevzuunun Girişinin Unutulan Bir İsim Ahmed Midhat Efendi", *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul 1990, s. 110-115

¹⁴ *Karabibik*'in tahlili için bk. M Kaplan, "Karabibik", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, İstanbul 1976, s. 384-393

¹⁵ *Sergüzeşt*, İstanbul 1305/1889, 175 s.

¹⁶ Z Kerman, "Sâmî Paşazâde Sezâr'de Koy ve Köylü", *Hareket*, nr. 2, Nisan 1979, s. 48-51

¹⁷ "Koyde İki Gece", *Servet-i Funûn*, nr. 302, 16 K evvel 1896

¹⁸ "Anneciğim", *İkdâm*, nr. 970, 2 Haziran 1897

¹⁹ Z Kerman, a.g.m., s. 49-51

²⁰ *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, İstanbul 1308/1890

Mansur Bey'i Manisa'nın Veliler köyündeki Veliler çiftliğine gönderir. İdealist Mansur Bey burada köylülerin iktisaden kalkınması için çaba gösterir, kooperatif kurarak bir iplik fabrikası açar. Köy çocuklarının tahsili için bir okul açılmasını sağlar. Köylülerle kaynaşır ve onların itimadını kazanır. Burada köye ve köylüye, romanın ideolojik yapısına uygun olarak sosyal bir platformdan bakılır²¹. Fakat bu romanda da köy ancak romanın bir bölümünde söz konusu edilir ve *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* bu özelliğiyle *Karabibik* gibi münhasıran bir köy romanı değildir.

Karabibik'ten sonra da edebiyatımızda köyden bahseden romanlar yazılmaya devam edilmiştir. Cumhuriyet'e kadarki süre içerisinde yazılan bu tür roman ve hikâyeler olarak şimdiye kadar edebiyat tarihçilerince hep Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın *Küçük Paşa* (1910)'sı, Refik Halit Karay'ın *Memleket Hikâyeleri* (1919) ve Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkluşu* (1922) su üzerinde durulmuştur²².

Oysa Tanzimat sonrası edebiyatımızdan II. Meşrûtiyet'e uzanan bu devre içerisinde eser veren bir romancımız daha vardır ki tam dört romanı ile bu kadroda yerini alır. Bu isim Mehmed Celâl'dir ve maalesef köy romanının gelişim seyriinden bahseden araştırmalarda hep dikkatlerden kaçmıştır.

*
* *

Mehmed Celal (1867-1912) şiirleriyle ve hemen hepsi romantik aşk konularını işleyen romanlarıyla oldukça popüler olmuş bir Ara Nesil edebiyatçısıdır²³.

Üslûbunun sadeliği, kurgularının gevşekliği, vak'alarının basitliği ile Türk edebiyatının popüler roman çizgisinde önemli bir yeri olan bu romanlardan²⁴ *Cemile*, *Elvâh-ı Sevda*, *Küçük Gelin* ve *İsyan*'da köy hayatından bahsedildiğine şahit oluruz.

Bunlardan ilki olan *Cemile*, 1886 yılında neşredilmiştir²⁵. 60 sayfalık bir uzun hikâye de sayılabilecek *Cemile*'de olay Antakya'da ve Antakya civarında Asi Nehri kenarındaki bir köyde geçer. Romanda, sevdiği Selim ile evlendirilmek

²¹ Bu konuda bk B Emil, *Mızancı Murad Bey*, İstanbul 1979, s 473-516

²² Meselâ bk R. Kaplan, *Cumhuriyet Donemi Türk Romanında Köy*, Ankara 1988, s 6, O Okay, "Türk Romanında Köy Gerçeği ve Yaban", *Yedi İklim*, c X, nr 67, Ekim 1995, s 5-10

Z Kerman, "Samî Paşazade Sezaî'de Köy ve Köylü", *Hareket*, nr 2, Nisan 1979, s 48

²³ C Kavcar, *Edebiyat ve Eğitim*, Ankara 1982, s 34-42 Hayatı hakkında geniş bilgi için bk M F Andı, *Ara Nesil Şairi Mehmed Celâl, Hayatı-Görüşleri-Şiirleri*, İstanbul 1995, 249 s

²⁴ M Celâl'in romanlarının bu özelliği için bk Y Daşcıoğlu, *Mehmed Celâl'in Romanları ve Popüler Edebiyat Geleneği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Un Sosyal Bilimler Ens , 1995, 159 s

²⁵ *Cemile*, İstanbul 1303/1886, 60 s

üzere olan Cemile'nin zorba bir ağa olan Numan tarafından köye kaçırılışı ve kendisini Numan'a teslim etmemesi yüzünden Numan tarafından bıçaklanması, tedavisini yapan Sabit'in de yardımıyla Selim tarafından kurtarılarak mutlu bir evlilik yaşayışları anlatılır.

Daha çok halk hikâyesi çeşnisinin ağır bastığı bu eserde Numan Ağa'nın Cemile'yi kendi köyüne kaçırışı ve bir köy evine hapsedişi dolayısıyla olaylar çoğunlukla köyde geçer. Bu yönüyle *Cemile* de *Karabibik*'ten önceki ilk köy romanları arasında sayılabilir.

Fakat yazarının acemiliğine paralel olarak bu romanda köy mekânları ve köylünün hayatı, olayların çoğunlukla köyde geçiyor olmasına rağmen, çok canlı, etkileyici ve teferruatlı tasvirlerle verilmez. Köy tabiatı ve mekânları adeta geri planda soluk bir dekor olarak kalır. Oysa hayatının bir bölümünü, çocukluk yıllarında, babasının görevi dolayısıyla Antakya, İskenderun ve Halep'te geçiren Mehmed Celâl'in, romanında bu bölgeyi ve insanlarını daha canlı ve çocukluk anılarından gelen bir birikimin desteğiyle daha teferruatlı anlatmış olması beklenirdi.

Fakat roman boyunca köy mekânlarının ve hayatının tasviri, yine de edinilmiş tecrübelerin ve yaşanılmış bir hayatın şemmelerini yakalayabileceğimiz sıg birkaç tasvirle sınırlı kalmıştır. Meselâ aşağıda verilen örneklerde olduğu gibi:

"İskenderun ile Haleb arasındaki Amık ovası üzerine latif bir serinlik çokmuş, güneşin hararetinden bîzâr olan ekinciler, çobanlar bu zamandan istifade ile güzel çemenlerin üzerine serpilip yatmış idi.

O güzel bir zamandır! Sabahtan akşama kadar âtısını temin için toprakların içinde yuvarlanan çiftçi, sabanını bir tarafa bırakır, yarım saat sonra karşısına çıkacak zevcesinin, çocuklarının saâdeti ihtâr eden tebessumlarını hayâl ile evine gıtmeğe başlar.

Şafakla beraber kalkıp kuzularını otlatmağa goturen çoban, kavalını hazın hazın çalarak koye avdet eder" (s. 6).

"Nazar-ı temâşânızın onune bir tablo getiriniz. Bu tablo oldukça güzel yapılmış bir koy evinin buyucek bir odasını irâe eyler. Oda Haleb kumaşları ile doşenmiş. Duvarda kılıçlar, tufekler, tabancalar asılı.

Sağ cihette bir ocak var" (s. 40).

Mehmed Celâl'in köyden bahseden ikinci romanı *Elvâh-ı Sevdâ* başlığını taşır²⁶. Cemil isimli bir şairin gayr-i müslim azınlık kızlarıyla arasında geçen ve hepsinin de neticesi hüsrân olan aşklarının anlatıldığı bu romanda Mehmed Celâl, Cemil ile Sara'nın aşkını anlatırken (V.-VIII. bölümler), onları bir seyahate de çıkarır. Cemil ile Sara, Lamartin'in *Graziella* isimli romanındaki David ve Camilla'nın yaşadıkları serüvene özenerek²⁷ çıktıkları bu maceralı romantik seyahatte bir köye de uğrayarak orada bir gece kalırlar. Yazar, romantiklerden etkilenerek bilinmeyen bir yer havası vermek için bu köyün adını (...) şeklinde boş bıraksa da, yer yer Keşiş Dağı adını zikretmesine bakarak burasının Bursa

²⁶ *Elvâh-ı Sevdâ*, İstanbul 1308/1891, 201 s

²⁷ *a e*, s 176-177

dolaylarında bir yer olduğunu anlarız²⁸. Bursa, Yalova, Karamürsel ve civarı da Mehmed Celâl'in hayatında gördüğü, gezdiği yerler arasındadır²⁹.

Yazar kahramanlarının gözünden köy meydanını şöyle anlatır:

"İndikleri yerde bir kuyu gorduler kı bu kuyunun etrafını bir kaç ağaç tezyin ediyor, o gun bayramın birinci gunu olmak munasebetiyle, kuyunun yanında köyun ihtiyarları, delikanlıları oturuyordu. Bu adamların hemen hepsinin kıyafetleri birbirine benziyordu. Başlarında kalıpsız bir fes, bu fesin ustunde yeni denilecek bir kırmızı yemeni, arkalarında cepken, potur, ayaklarında da yemeniler vardı" (s. 216).

Cemil ile Sara'nın gece kaldıkları, yemek yedikleri kulübenin tasviri de oldukça dikkatli bir gözle, detaylara inilerek tasvir edilir:

"Cemil ile Sara kalktılar, mandıra gibi bir yere girdiler. Sonra ottan, samandan, soğut ağaçlarından yapılmış olduğu anlaşılın odaya dâhil oldular. Bu odanın kireçle sıvanan duvarlarında kama, yatağan, çifte gibi esliha muallak ıdı. Bir köşeye de buğday yığmışlardı. Bu buğday yığınının arasından da bir kaç tane kavun, karpuz görünüyordu. Yunu dışarı fırlamış, yırtık bir minderın ustune oturdular. Onlerine bakırdan ma'mul, küçük, müdevver bir sını getirdiler: Sınının ortasında, bir sahan içinde kuşbaşı kavurma, kenarlarında da birçok kavun, karpuz dilimiyle, sımsiyah ekmeğ duruyor ve bunların arasında bir kâse -fakat taze- yoğurt görünüyordu. İşte bir mes'ud bedevinin sofrası bundan ibarettir!

Cemil, Sara karşı karşıya oturdular, yemek yemeğe başladılar. Cemil, o güne gelinceye kadar o kadar ıstihâ ve meserretle yemek yediğini bilmiyordu. Kendisini mukemmel, muzeyyen, munevver bir yemek salonunda zannediordu. O sofranın ustunde parlayan avizelere, sun'ı çiçeklere mukabil başının ustunde yazın güneşi, camının yarısı kırık olan pencerenin önunde de söğüd yaprakları vardı" (s. 217-218).

Bu satırlarda Hamid'in Sahrâ'sından gelen köy hayatına özlem, bedevîliğe özentî aşikârdır. Nitekim bunu Sara:

"Ne olurdu?... Biz de bunlar gibi koylu olaydık, bunlar gibi kalbımız bir takım ıztırâbât-ı mânevîyyeden beri bulunaydı..." diye dile getirir. (s. 220).

Fakat bu hasrete Cemil'in verdiği cevap ilginçtir:

"— Hayır Sara, hayır! Böyle bir arzuda bulunma! Senin sırma saçların, harman meydanında savrulan tozdan tarâvetini kaybeder. Burada, İstanbul'da kullandığın o gelincik çiçeğine benzeyen şemsiyeyi bulamazsın; saf, beyaz alnın yaz güneşinin hararetine karşı esmerlenir. Bu minî minî nazik eller ayran kovalarını taşımaktan, yayığı tahrîk etmekten nasırlanır. Bunlara alışmak için adeta bir omur lâzımdır. Sen yine kış zamanında, salonları tezyîn eden çiçek saksıları içinde bir esâtır perisi, yaz vakti de Buyukada'daki sayfiyenin yaprakları altında kelebekler ilâhesi, çiçekler kraliçesi gibi dolaş! Sana oyle yakışır" (s. 221).

Cemil köyde yaşlılarla sohbet ederken, onlara nasıl geçindiklerini sorar. İhtiyarlardan birisi ona, ürettikleriyle geçindiklerini, kendilerinde pek para-pulun olmadığını söyleyince, Cemil koylülere paranın insanları nasıl birbirine

²⁸ Y. Daşcıoğlu, *M. Celâl'in Romanları ve Popüler Edebiyat Geleneği*, Y. Lisans Tezi, S. U. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s. 41

²⁹ M. F. Andı, *Ara Nesil Şairi Mehmed Celâl*, İstanbul 1995, s. 12

düşürdüğünü, gözlerini kör ettiğini, nasıl tembelleğe alıştırdığını, nasıl saadeti yok ettiğini ve nifak vasıtası olduğunu anlatır³⁰.

Cemil ile Sara bu köyde bir gece yatarlar, köy meydanındaki pehlivan güreşlerini seyrederek. Cemil köylülerle ava çıkar.

Mehmed Celâl'in *Elvâh-ı Sevdâ*'dan sonra köy konusuna ağırlıklı olarak yer verdiği bir romanı da *Küçük Gelin*'dir³¹. Mehmed Celâl'in kendi hayat hikâyesini, kahramanların isimlerini değiştirerek anlattığı bu otobiyografik roman, bu özelliğiyle, "gerçek kişi veya yerlerin uydurma isimlerle gösterildiği roman" diye tarif edilen ve Fransızlar'ın *roman à clef* dedikleri "anahtar roman" türünün de devrinde ilk ve iyi bir örneğidir³².

Küçük Gelin romanının ilk dört bölümünde köy hayatı yer alır. Celâl, roman kahramanı Fahriye'nin (ki Celâl'in genç yaşta ölen karısı Fehime'dir) çocukluk yıllarını anlatırken, Trakya'daki köy hayatından tablolar da aktarır. Hayatından biliyoruz ki, Mehmed Celâl, çocukluk yıllarında, babası İsmail Hakkı Paşa'nın demiryolları inşaatına memur olarak Sofya ve havalisinde görev yapması dolayısıyla Trakya bölgesini de yakından tanımıştır³³.

Romanda Fahriye'nin doğum müjdesini alan babası Hüseyin'in harman yerindeki sevinci, harman yeri, koydeki evleri; camisi, köprüsü, çeşmesi, tarlaları, ormanı ve koyun sürüleriyle çizilen kartpostalımsı köy manzarası, Hüseyin'in kızına isim vermesi için koyun imamına gitmesi, köyün kış mevsiminde karlar altında görünüşü ve köyde çıkan yangın küçük detaylarla, kısa fakat dikkatli bir bakışla anlatılmıştır. Celâl'in acemiliği, bu dikkatlerini geniş ve kalıcı tasvirlerle ve içinde kendimizi bulacağımız bir atmosfere dönüştürememiş olmasıdır. Bütün bu köy hayatı, zaten kısa bir roman olan (131 s.) *Küçük Gelin*'de toplam 21 sayfaya sığmıştır.

Bununla birlikte aşağıya alacağımız satırlar, Tanzimat sonrası edebiyatçısının romantik köy anlayışının ve tabiat özleminin ifadesi ve romana aksi olarak görülebilecek tipik kartpostal-köy tasviridir:

"Yeşil bir tepenin zirvesini irâe eden dar bir yol ustunde yuruyorlardı. İkisi de meserrete mustâğrak ıdı. Hurşid-ı mağrıb-ârâ, birı çocuğa, birı yiğene mâlık olan bu ıki bahtıyarın meserretinden -sanki- başka ufukları da hissedâr etmek için, letâfetler, saâdetler içinde gurûb ediyordu

Hüseyin, uzun değneğinin ucundaki iğneyi okuzlere batırıyor, Mustafa'nın kolundan tutmuş olduğu halde koşuyordu.

Tepenin zirvesi, ıki bahtıyara pek şairâne bir manzara arz etti. Her ıkısının de zir-ı nezâretinde yeşil bir zemin vardı. Pek yavaş akıyor gibi gorunen ve ara sıra hafif bir şırıltı ile -akşam zamanı hâb-ı letâfete dalan- sahrâya, ağaçlara,

30 *Elvâh-ı Sevdâ*, s. 218-219

31 *Küçük Gelin*, İstanbul 1310/1893, 131 s

32 M F Andi, "Mehmed Celâl ve Romanı Üzerine", *Küçük Gelin*, (Haz M F Andi), İstanbul 1995, s. VIII

33 M F Andi, *Ara Nesil Şairi Mehmed Celâl*, İstanbul 1995, s. 5

tepelere ninnî söyleyen bu dere, bu yeşil zemini ikiye ayırmıştı Havâ-yı nesîmî-î letâfet içinde perverîşyâb-ı mâsûmiyyet olan bir koylu kıızı, eline bir su destısı almış olduğu halde, derenin gayr-ı muntazam bir koprusunden geçiyordu Çemenzârın bir kısmında çoban, mevdû-ı dest-ı emâneti olan koyunları topluyor, keçilerin boyunlarındaki çingirakların sadâsı dereye aksediyordu Çemenzârın diğer bir kısmında bir koy gorulurdu Evlerinin bacalarından -havanın sukûneti hasebiyle- amûden çıkan mâî bir duman, sık, uzun ağaçların zıvvelerinde dolaşırdı Koyun muntehâsında beyaz bir minare, bu sâkîit, gayr-ı muteharrik, gayr-ı mutehassis, gorunen koy âlemi içinde Islâmîyet'in ulviyyetini irâe ederdi. İki arkadaşı, koye yaklaştıkları zaman, Islâmîyet'in ulviyyetini gosteren o minare ustunde bir insan goruldu Muteâkîben o âlem-ı tenhâyî içinde tanîn-endâz olan, muessir akisler peyda eden bir sadâ kudret-ı Rabbâniyyeyi îlân, vahdâniyyet-ı ılahiyyeyi tasdik etti" (s. 4-5).

Mehmed Celâl'in köy hayatına temas ettiği son romanı ise *İsyân*'dır³⁴. II. Meşrûtiyyet sonrasında kaleme aldığı bu romanında da Celâl, Şile ve civarındaki köy âlemini ve köylü güzelleri, buraya görevli olarak gönderilen Dr. Vedat'ın ağzından kısaca anlatır.

Dr. Vedat'ın bir arkadaşına yazdığı mektubundaki şu satırları dikkat çekicidir:

"Meğer bağbân-ı kudretin kırlarda yetiştirdiği papatyalar, sobalarda neşv u nemâ bulan kamelyalardan daha rengîn ve dılınışın imiş .. Meğer azametli şehirlerin mutantan, muhteşem konaklarında aradığım güzellikleri, fakir köylülerin hakîr kulubeleri içinde bulacaktım!... Kim derdi ki insanlar bu kadar zevâhirperest olsun? ..

Bir koylu karısının topraklı ayaklarının, Istanbulu hanımların pudralı yuzunden temiz olacağına inanmazdım. Şimdi inandım, iman getirdim..." (s. 46-47)

Bu satırlar bize Hâmid'in *Sahrâ*'daki bakış açısını hatırlattığı gibi, aynı zamanda benzeri mukayeselere sıkça rastlayacağımız Millî Edebiyat roman ve hikâyelerini, hatta şiirlerini de akla getirir

Mehmed Celâl, bu sayfalara, aynı zamanda bir şair de olan kahramanı Dr Vedat'ın ağzından "Koy Kızları" başlıklı bir şiir de sıkıştırır ki, bu şiir de yukarıdaki satırlarda ifadesini bulan bakış açısının manzum ifâdesidir. Onun bu şiiri köye ve köy tabiatına gidiş noktasından bize Muallım Naci'nin "Köylü Kızların Şarkısı"nı hatırlatır. Bu kısa şiiri aşağıya alıyoruz³⁵:

Köylü Kızları

Koy kızları, Zuhre'ler, Melek'ler
Hepsi sarı saçlı, hepsi şırın
Koy kızları, hûrlar, çiçekler
Etmiş bu çemenistâni tezyîn.

³⁴ *İsyân*, İstanbul, tarihsiz. Meşrûtiyyet Kutuphanesi Romanlarından, 106 s

³⁵ *İsyân*, s. 45-46

Her dîde kebûd Her dehende
 Bır gızlı sadâ terennûm eyler,
 Koy kızları levha-ı çemende
 Gul goncesıdır, tebessum eyler.
 Benzer -bakınız o nevnihâle-
 Âhû bakışıyla bır gazâle.

Yokdur medenîde boyle hâlet,
 Gonlum o hâleti ararmış,
 Ben bılmez idım, meğerse varmış
 Vahşetler içinde bır melâhat!...

Bu dört romanda da Mehmed Celâl'in bahis konusu ettiği köylerin, çocukluk ve ilk gençlik yıllarında, babasının memûriyeti dolayısıyla gezip dolaştığı yerler içinden seçilmiş olması dikkat çekicidir. Yani bu romanlardaki köy hayatına olan dikkatin, köy manzaralarının gerisinde Celâl'in hayat macerası dolayısıyla edindiği tecrübelerin aksi vardır. Fakat o, bu tecrübeyi, popüler bir romancı olmasının ve yalnızca aşırı santimantal bir üslûpla romantik aşk konularını işleyen eserler vermesinin de tesiriyle, dört başı mamur bir köy romanı ortaya koymaya dönüştürememiştir. Bunda melankolik ve bohem mizacı dolayısıyla, düzenli ve köklü bir tahsilden ve yabancı dil öğreniminden mahrumluğunun doğurduğu edebî birikim eksikliğinin de rolü vardır.

Fakat bununla birlikte o, Türk romanının köy tabiatına ve köylünün hayatına açılmasında üzerinde durulmadan geçilmeyecek bir isimdir.